

Örkény él és fészbukozik. De egyáltalán mindenki fészbukozik. Isten¹, akinek három főbb oldalát átlag 3 és fél millióan kedvelik, a fia, Jézus² 4 milliós hívősereggel meg Szűz Mária meg Szent Péter meg a Sátán – szóval az egész mennyország és pokol, no meg az Olümposz Zeusszal, Aphroditéval meg a többiekkel, illetve további élők és halottak, rendszerint duplán és triplán és tízszer és hússzor. A Facebook „igazi” istene azonban Lady Gaga³ 48 és fél millió hívővel, és a mi kis sztárjainknak, olyanoknak, mint például Petőfi Sándor,⁴ meg kell elégedni az átlag csöppnyi négyezres lájkolóval. Arról nem is beszélve, hogy többen kedvelik a Szent István Pezsgőt (szinte hétezer lájk), mint magát Szent Istvánt (3 és félezer lájk). Az idén tölti a századik évét Örkény István,⁵ úgyhogy most őt lájkoljuk a Facebookon.

A Facebook, amely – egyéb szociális médiákkal karöltve – lassan átveszi (vagy már át is vette?) a média helyét a tömegkultúrában, virtuális, végtelen és örök tér, ahol a Barbie-babától Darth Vaderen át Harry Potterig mindent és mindenkit meg lehet találni. Éltre kelnek sokra tartott nagyjaink, kedvenceink, példaképeink, sőt, halott ismerőseink elhagyott profiljai is ott ácsorognak, mint valami síremlékek, ahova időnként virtuális látogatást teszünk, s ahova alkalmanként virtuális virágokat, imákat, gondolatokat helyezünk el. A 21. század egyik legfontosabb, és mondhatnánk, leghatásosabb lieu de mémoire-ja ez, ahol legalább annyi az emlék, mint a jelenbeli történés. Ezek az emlékek azonban nem halott és homályos pontjai a kultúrának, nem jólfésült múzeumok vagy preparált ereklyék, amelyekhez áhítattal járul az ember, és csak suttogva beszél körülöttük. A Facebook „sírkerítő” átláthatatlan rengeteg, sokféle és rendetlen, ahova bárki bejárhat, és kedvére tapodhat a mindenféle régiségek között, és taposhat a mindenféle régiségekre. Vintage fashion turkáló ez, ahol jó és rossz göncöket egyaránt lehet találni: semmi nem divatjamúlt, minden a jelenről és a jövőről szól, egyenesen futurisztikus módi ez, ahol a felhasználó virtuális testén bárki és bármi bárkivel és bármivel találkozhat. Örkény Jézussal, Lady Gaga Petőfivel – a Facebook lakója egyszerre hordja magán mindet.

A felhasználók ugyanis hozzászólásaikkal, bejegyzéseikkel jelenlevővé teszik ezeket a valóságban már nem létező (vagy soha nem is létezett) figurákat, sztárokká, a mindennapi fészbukozások szereplőjévé vagy egyenesen barátá, aki – mintha mi sem történt volna – ott sorakozik az ismerősök lajstromában. Ezeknek a szereplőknek az életét most már ők írják, a mindenkori fészbukozók, akik az „örökéletben” hisznek, vagyis abban, hogy soha semminek nincs vége, és pimasz módon ők maguk folytatják a szeretteik, kedvenceik életét. A nagy franchise-ok, éveken át húzódó telenovellák és tévésorozatok, a folytatásos regények (ide sorolhatnánk akár a blogokat is) kora ez, ahol nincs halál, ahol valahogy mindenki élete folytatódik tovább még a vég után is. Mint ahogy a Facebook-adatlapot sem lehet végérvényesen kitörölni – a felhasználó élete valaki más kezében van, aki immár örökké életben tartja (vagyis: hálózatban tartja) őt.

Örkény négy és félezres rajongói bázissal felszerelt Facebook-oldalán gyéren bár, de meg-megszólalnak a lájkolók. Némelyek róla beszélnek („akárhányszor olvasom, mindig rácsodálkozom!”), mások hozzá intézik a mondanivalójukat („ajánlom Önnek, Örkény Úr”), megint mások a többi Örkény-rajongóhoz szólnak („Kedves Örkény rajongók! Jövőre lenne Örkény István 100. születésnapja. Ennek apropóján ajánljuk figyelmetekbe ezt a kezdeményezést.”), és vannak olyanok is, akik videókat, Örkénnyel kapcsolatos dolgokat linkelnek be, egyperceseket idéznek stb. A legizgalmasabb mind közül azonban az Örkény-képregény, 6 amely teljes mértékben a mába és a tömegkultúrába rángatja az író egyperceseit. A friss megközelítés ugyanakkor nagyon jól leképezi Örkény groteszk humorát és ironikus-cinikus stílusát. Igen, ő valószínűleg egyperces képregényeket (is) csinálna, ha ma élne.

Nincs túl nagy különbség itt valóság és virtualitás között: azt, hogy ki van életben, az szabja meg, hogy mennyire van aktívan jelen ebben a bűvös mesevilágban. Ennek a létmódját még el kell lesnünk a popkultúrától, mert ott bezzeg milyen jól csinálják. Míg Örkény szedett-vedett módon jelen van bár, de igencsak hibemál (és ugyanez a stagnálás érvényes a vele kapcsolatos egyéb internetes oldalakra is), a Barbie-baba meg Darth Vader mindennap új rajongókkal gazdagodik, pedig ezek, mondhatnánk lekicsinylően, nem is létező emberek. Igaz ugyan, hogy az olyan kényes területek, mint az irodalom, sőt, a magyar irodalom, sosem fognak Lady Gaga-kaliberű nézettségre és ismeretségre szert tenni, az egyperces novellákból született képregény és a hasonló jellegű kezdeményezések mind azt bizonyítják, hogy Örkény igenis mai figura, aki teljesen jól meg tudná állni a helyét ebben a mi szociális világunkban. Annyira jól, hogy valószínűleg ő találta volna ki a Twittert, hiszen mi ez, ha nem az egyperces novellának a lenyúlása, csak egy perc helyett itt száznegyven karakter a jelszó. Biztosan ő csiripelné a legfrappánsabbakat, és nemcsak négy és félezer követője volna. Csodálkoztam is, amikor a Twitteren szinte semmilyen Örkénnyel kapcsolatos referenciát nem találtam, holott ott is sorjáznak jószerevel a fiktív vagy már elhunyt személyek: itt is jelen van a mindenható Jézus meg Isten, de olyan szupersztárok is, mint Voldemort vagy Batman, meg mindenféle állatok és tárgyak – a csiripelés, úgy tűnik, mindenkit magába szippantott.

Örkény megjelenései a Facebookon valójában a különféle hagyományos örkénységekről szólnak: egypercesek, az íróval kapcsolatos érdekességek, könyvek, előadások stb. Szinte változatlanul, átformálatlanul kerül át ebbe az igencsak újszerű és teljesen más szabályok szerint működő világba: érintetlenül átutalódik a jelenbe, és magán hordozza szokásos gönceit. Hogy Örkényt kaptunk az érettségire, hogy egyperces, hogy Pisti, hogy Örkény Színház Budapesten, hogy húzza a beleit, hogy vicces, és így tovább, lehetne még sorolni az örkényizmusok hosszú sorát, és talán soha nem hazudunk, de soha nem mondunk semmi újat sem. Ezek ereklyék, amelyekkel nem lehet ujjat húzni. Ahelyett, hogy felújítanánk a becserkészett vintage ruhát és pompáznánk benne, szépen összehajtogatjuk, és betesszük a naftalinos szekrénybe, a nagymama ruhái közé, ahová, úgy mond, mindig is tartozott. Az emlékezés helyei zárandokhelyek, amelyekhez mintegy belső indítatásból vagy inkább valamilyen belső kényszerből fakadóan látogatunk el, s ahol minduntalan felújítodnak az emlékezés tárgyához kötődő mítoszaink. Olyan ez, mint az étkezés előtt elhadart ima: nagyon régről és homályosan sejjik csak fel az értelme, de leginkább valamely érthetetlen szükségesség hajt, mintha enélkül nem lehetne elkezdni enni. Mintha nem lehetne anélkül meghalni, hogy, mondjuk így csúnyán, nem tudtuk le Örkényt: meg kell vennünk egy könyvét, el kell olvasnunk pár egypercesét, tudomásul kell vennünk, hogy drámát is írt, egyet meg kell néznünk, amikor „megy” a színházban stb. És azonnal kijavítom magam: végső soron általánosítás ez is, ahogy az is, hogy a művészetek örök vesztesek a tömegkultúrával való „virtuális” harcban.

A szociális média egy másik igen fontos felületén, a YouTube-on találtam rá egy interjúra, amelyet Örkénnyel a Macskajáték egyik budapesti előadásán készítettek.⁷ Örkény mögött ott állingál a fiatal Székely Gábor, a darab rendezője, miközben az író nagyon rendbe szedettten, kissé szigorú és pontos modorban válaszolgat a fiatal tévériportermő kérdéseire. Ma már átlátunk a szítán, tudjuk, hogy valószínűleg előre begyakorolták az egész interjút, de legalábbis az írónak előzetesen elmondták a kérdéseket, hogy legyen

ideje jó előre kitalálni a válaszait. Ez a mindenféle spontaneitást nélkülöző rövid beszélgetés ma talán csinálnak hathat, de nagyon jó lehetőséget teremt arra, hogy megértsük, hogyan változott gyökeresen meg a 21. században a média. A felvétel által láttatott sajtó olyan, mint egy nagyon értékes ékszer, ami megnyitja a világot, és közvetlenné, barátságossá, megismerhetővé teszi azt. A tévé ott van az előadáson (ez immár a százötvenedik, tudjuk meg az interjú során), és felveszi azt. Az interjú fókusza a rangidős Örkényen van, Székely Gábor csak asszisztál a sajtó-csoda létrejötténél, engedelmesen hallgat, és amikor megszólal, akkor is alázatos és visszafogott marad. A Macskajátéknak külföldi bemutatói is voltak már, és ezzel kapcsolatban Örkény egy nagyon fontos megjegyzést tesz, amely mintegy előrevetíti azt a változást, amit ma már magától értetődőként élünk meg. Idézem: „ahogy a körök tágulnak, ahogy a földrajzi távolságok nőnek, úgy a mi mondanivalónknak a teljessége is elfátyolosodik.” Örkény itt inkább a darab tartalmának az integritásáról beszél, arról, hogy abból, amit ő gondolt, sokkal kevesebbet kapott vissza az idegen nyelvű előadásokban, és ezzel a kijelentéssel ma talán vitába szállnánk, de a mondata nagyon frappánsan foglalja össze azt a dilemmát is, amivel a szociális hálók keresztüztében minduntalan szembetaláljuk magunkat. A média már nem csodálatos ékszer, hanem veszélyes játék, nem kinyit, hanem kiejt a világba, ahol már csak fátyolosan értjük egymást, holott látszólag ugyanazt a nyelvet – a média nemzetközi nyelvét – beszéljük.

A tévé megmutatja a Macskajátékot azoknak is, akik amúgy nem mennének el az előadásra, ahogyan a Facebook is megmutatja (vagy megmutathatja) Örkényt azoknak, akik maguktól egyébként nem kötnének vele ismeretséget. Kinyitja ezt a csodálatos ékszer, és mindenki számára elérhetővé teszi, és ugyanezzel a gesztussal kiszolgáltatja ennek a fátyolosan csalóka világmindenségnek. Ebben a veszélyes szabadságban marad meg vagy vész el a mi féltőn szeretett Örkényünk. De aki a Facebookon egyszer megjelent, az többet soha nem hal meg. A Facebook szorongatásában Örkény is morzsolódik, fátyolosodik, felvizeződik, besűrűsödik, de végül is soha nem vész el. Lehet, hogy mégsem élvezné a Twitterézést vagy a Facebookot és ezt a mi kis koszos szociálisan behálózott világunkat, de a dolgunk, hogy mi csak azért is ilyenek írjuk őt ma tovább, és így átmentsük az utánunk jövők számára. És végezetül, egy tweet Örkénytől: RT @k.h.g. kérdeztem a német őrt, hogy ismeri-e Höderlint meg Schillert meg Rilket, erre paprikavörös lett, és lelőtt. most kórházban.

JEGYZETEK

- 1 <https://www.facebook.com/pages/God/108050199222955?sk=wall>,
<https://www.facebook.com/GodQuotes>,
<https://www.facebook.com/pages/God/10141208299>
- 2 <https://www.facebook.com/pages/Jesus-Christ/110332228994909>
- 3 https://www.facebook.com/ladygaga?sk=app_157391050947062
- 4 <https://www.facebook.com/pages/S%C3%A1ndor-Pet%C5%91fi/109250499093475>,
<https://www.facebook.com/pages/Pet%C5%91fi-S%C3%A1ndor/120242321340864>
- 5 <https://www.facebook.com/pages/lstv%C3%A1n-%C3%96rk%C3%A9ny/59107753290?sk=wall&filter=1>
- 6 <http://www.flickr.com/photos/conorecomix/4004473430/>,
<http://www.flickr.com/photos/conorecomix/3892867247/>, illetve:
<https://www.facebook.com/media/set/?set=a.131065840258294.14770.131065453591666&type=3>
- 7 http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=jflpW4C9LaE#

Kategória: ÖrkényLátó

Denumire autor: Adorjáni Panna

Látó Szépirodalmi Folyóirat